

YALANCI LARA YALAN SÖYLEMEK

Sissela BOK*

Çeviren

Doç.Dr. Nurçay TÜRKÖĞLU**

* Sissela Bok, *Lying: Moral Choice in Public and Private Life*, Vintage Books, New York:1979, IX. Bölüm: "Lying to Liars" ss.130-140)

** M.Ü.İletişim Fakültesi.

İnsan dostuna dost olmalı, hediyeyle hediyeyle karşılık vermeli. Gülümsemeyi gülümsemeyle karşılamalı, yalanları ihanetle.

-The Poetic Edda *

(* ç.n.: *Poetic Edda; IX-XII. yüzyılda İzlanda'da yazılan Eski Kuzey mitolojisi ve kahramanlık şiirlerinin bir derlemesi.*)

Sevgilim, "özüm sözüm bir" diye and içince Ben inanırım, oysa söylediği hep yalan; Varsın bellesin beni dünyada hiç bir ince Hile öğrenmemiş olan acemi bir oğlan. Kendimi aldatırım genç sandı diye beni, Ama parlak günlerim geçti, çok iyi bilir; Ben yalnız önemserim yalan atan dilini, Bu yüzden kesin gerçek iki yandan ezilir. Sadık olmadığını söylemiyor, ne diye? Ben de açıklayamam yaşlandığımı, neden? Ah, güvenir gözükmek ne yaraşır sevgiye; Yaşlanan aşk hoşlanmaz yıllarla yüzlenmekten. Yalan söyler dururuz, ben ona, o da bana: Tatlı dille sararız ayıbımızı yalana.

Shakespeare, 138. Sone *

(* ç.n.: yukarıdaki çeviri, *Talât Sait Halman'ın Shakespeare, Tüm Soneler kitabındaki çevirisinden alınmıştır; Cem yay. 5.Basım, 1997, İstanbul, s.317.*)

Düpedüz Yalancı Olanlara Yalan Söylemek

385 yılında Hıristiyan yetkililer ilk "sapkını" ("heretic")* (* ç.n.: "heretic" sözcüğü Ortodoks görüşe karşı dinsel veya siyasal inanişaya sahip, Ortodokslar tarafından daha çok, "yoldan çıkmış, yanlış fikirli, inançsız" olarak görülüp kınanan kişiler için kullanılmaktadır. Türkçe'de mutezil, muhalif, sapkın, zındık sözcükleriyle karşılanmaktadır.) idam ettiler. Avila Piskoposu Priscillian* (* ç.n.: *Priscillian, bir Hristiyan devleti tarafından ilk kez resmi olarak*

sapkınlıkla suçlanarak idam edilen İspanyol rahip.) ahlâksızlık ve büyüclük suçlamalarıyla ölüme mahkûm edildi. Priscillian selâmete varmak için evlilikten ve tüm bedensel zevklerden ferâgat etmek gerektiğini savunan son derece perhizci bir doktrinden yana olduğunu beyan etmişti. Bu görüşlerinin temelinde her şeyin, özellikle insan bedeninin, İsa'nın bedeni de dahil olmak üzere, şeytanlar tarafından yaratıldığı inancı bulunuyordu.

Ölümünden sonra bu görüşün takipçileri haklı olarak inançlarını saklamak veya gizlemek yoluna gittiler. Kendi inançlarını gizlice uygularken, varolan dogmalara bağlı olduklarını beyan ediyorlardı. Consentius bu cemaatin içine sızıp onları ifşa etmek istedi ama yapacağı hileli davranışı da pek içine sindiremiyordu. Augustine'e yazıp akıl danıştı. Kendi inançları hakkında yalan söyledikleri düşünülen bu sapkın tarikata yalan söylemek mazur görülemez miydi acaba?

Dürüstlük burada dramatik bir şekilde iki tarafı keskin bir kılıç gibiydi. Her iki taraf da dinî meselelerde, birisinin imanına şahit olma konusunda dürüstlükten yana olmanın ne kadar önemli olduğunu farkındaydılar. Yunanca'da "şahit" (witness) anlamına gelen "şehit" (martyr) sözcüğü Hıristiyanlar tarafından, ölüme gönderilse bile Hıristiyanlık imanına şahadetini sürdürmekte ısrarlı olanlar için de kullanılmaktadır. Dini baskıların uzun ve kanlı tarihi boyunca bu tür tartışmalar hep yaşanmıştır. Baskı uygulayanlar, ele geçirmek veya yolundan döndürmek istedikleri tarikatın içine sızarak hileye başvurmalı mı, başvurmamalı mı sorusunu tartışırken; kurbanları için de inançları açıklamalı mı, açıklamamalı mı sorusu gündeme gelmiştir¹. Aynı tartışmalar siyasi baskılar için de geçerli olmuştur ama dinle ilgili sapkınlıkların özel bir inceliği vardır. Tanrıya imanı hakkında yalan söyleyen biri en büyük cehennem günahını işlemiş sayılır. Öte yandan da imansız birisini veya kabul edilemeyecek inançları olan birisini dine döndürmek de sevapların en büyüğüdür.

Augustine, "saklı sapkınlara bile savaş açan" bu gayretkeşlikten hoşlanmakla birlikte, bunları saklandıkları yerden yalanlarla çıkartmanın doğru olmadığını düşünüyordu. Consentius'un sorusuna verdiği cevapta yalanlara yalanlarla karşılık vermenin hırsızlığa hırsızlıkla, dine küfredene yine dine küfretmeyle, zinaya zinayla karşılık vermeye benzer olduğunu yazmıştı. Üstelik ne olursa olsun dürüst olmakla övünen Hıristiyanların, gaflet ve delâlet çukuruna düşmüş sapkınlara yalan söylemeleri, bu iki grup arasındaki temel farklılığı ortadan kaldırmış olurdu².

İnsanın yanlışlıklarla, hamlıklarla, yetersizliklerle mücadele ederken aynı şekilde karşılık vermeye kalkması, bu seviyelere düşmesini gerektirir. O zaman, canı yanan bir annenin "ben de bebeğimi ısırırsam mı?" diye tuhaf bir soru sormasına kadar gider bu davranış³. Yine de çocukların değil ama, ne yaptıklarını bilenlerin yalanlarına yalanla karşılık vermek gerektiği düşünülür.

Göze Göz

Bu görüşlerin mazisi göze göz, dişe diş adaleti kadar eskidir. Başlangıçta bu durum hakkaniyetin savunulması gibi görünebilir. Yalancıya yalan söylemek ona hak ettiğini vermek, oyunu kurallarına göre oynamak, yalancının bozduğu bir dengeyi düzeltmektir, denilebilir. Aynı şekilde hediyelere hediyelerle, misafirperverliğe misafirperverlikle, yumruğa yumrukla karşılık verilir⁴.

Yalan söylenen kişilerin düşman olarak görülmesi böyle bir karşılık vermeyi kısmen kolaylaştırır. Başkan Nixon, Daniel Ellsberg'in dosyalarını psikiyatristinden hile ve hırsızlıkla elde ederken, yapılan ihanete karşılık verdiğini düşünüyordu. Ellsberg, dürüst davranışı hak ediyor muydu, hileli davranışa müstahak değil miydi?

İnsanlar kendilerine dürüst davranmayanlara yalan söyleme konusunda daha rahat davranırlar. Sanki aradaki engel kalkmış gibidir. Augustine'in yalana yalanla karşılık vermenin dine küfür edene yine dine küfür etmeyle karşılık vermek anlamına geleceği fikrine, "böyle bir benzetme her zaman yalana yalanla karşılık vermenin örneği olamaz" diyerek katılmayanlar başka bir benzetmeye başvurabilirler. Yalan söylemekle kaba kuvvet kullanmak arasında bir benzetme kurulabilir. Kuvvete kuvvetle karşılık verilebiliyorsa, yalanlara neden yalanlarla karşılık verilmesin? Birilerini kaba kuvvetle tehdit edenler, başkaları tarafından rahatsız edilmeme haklarını yitirdiklerine göre, yalancı birisi de samimiyet görmek hakkını yitirmiş olur, denilebilir.

Bu tür tartışmalarda birbirinden farklı iki ahlâki soru genellikle birbirine karıştırılır. Birincisi, yalancının dürüst insanlar gibi samimiyet beklemeye hakkı olup olmadığıdır. İkincisi, başkalarına değil de yalancılara yalan söylemek mubah mıdır sorusudur.

Birinci soru, kendi attığı taşın geri tepmesiyle canı yanan yalancının şikayet etmeye hakkı olup olmadığıyla ilgilidir. Bu soruya normal koşullarda verilecek cevap şüphesiz yalancının şikayet etme hakkı olmadığı yolundadır. Kendi bozduğu kurallara başkalarının

uymadığından yakınması ikiyüzlülük olur. Sonuç olarak, yalancıların aldatılmayı hak ettikleri düşünülür.

Ama bu sonuç ikinci soruyu da devreye sokar. Yalancıya yalan söylenmeli midir? İnsanların bunu yapmaya hakkı var mıdır? Yalancının söylediklerine veya güvenilirliğine inanmak kendi seçimleri olduğuna göre, karşılık olarak verilen yalanların da en az öteki yalanlar kadar dikkatle ele alınması ve olası etkilerinin göz önünde bulundurulması gerekir.

Buradaki ayrımı belirginleştirmek için herkes tarafından bilinen, oldukça zararsız, patolojik bir yalancıyı ele alalım. Örneğin gençliğindeki atletizm becerileri hakkında yerli-yersiz böbürlenmiş birini düşünelim. Kuşkusuz, sürekli palavralar atıyor diye ona daha çok yalan söylemenin bir anlamı yoktur. Böyle bir adamla başa çıkmaya çalışırken kişisel özellikleri değil de, yalan söyleyerek kendisine, başkalarına ve genel olarak güven duygusuna verdiği zarar göz önüne alınmalıdır. Aksi düşünülürse, insan tamamen başkalarının karakter bozukluklarına bağlı olarak yalanlara yalanlarla karşılık verirken en düşük seviyeye tenezzül eder hale gelir.

Üstelik, bu yolla karşılık vermek doğru bile olsa, başkalarının ne zaman yalan söylediğini bilmek de kolay değildir. Karşılaştıkları aldatılmayı iade etmek isteyenler de yanlış yapabilirler. Yalan söylediğini zannettiğimiz kişileri aldatabileceğimizi düşünürsek varolan aldatma durumunu artırıp, öç almak için söylenen yalanların birbirini izlemesiyle, durumun vahametini tırmandırabiliriz. Bu mantık da doğruluğu herkesin oyuna sunularak sınanacak bir mantık değildir.

Özetle, yalancı olduklarına inanılanlara karşı uygulanan dürüstlük ölçütlerinde kuşkusuz psikolojik bir rahatlık söz konusudur. Gerçekten de örneğin, üçkağıtçı, kavgacı bir satıcıya, güvenilir bir kuruluşa davrandığımız gibi davranmayız. Ancak ölçütlerdeki bu rahatlama, davranışlardaki farklılıkları açıklar, pek samimi olmadığı düşünülen kişilere yalan söylenmesini meşru kılmaya yetmez. Yalancının yalan söyleyerek verdiği zararın bir kısmı, karşılık olarak söylenen yalanın ona vereceği zararla iade edilebilir. Ama diğer insanlara, genel güven duygusuna ve öç almak için yalancılara yalan söyleyenlere vereceği zarar riskini artırarak yayılmasına neden olabilir. Yalnızca istisnai ve daha çok zorunlu mazeretlerle yalancılara yalan söylemek haklı görülebilir.

Peki bu zorunlu mazeretler neler olabilir? Bilerek söylenen yalanın tamamen zararsız olması bunlardan biri olabilir. Özellikle yalancıya söylendiği için değil ama hakikaten beyaz olan yalanlar bu

anlamda mazur görülebilir. Bir başka mazeret, aldatmayı düşündüğümüz yalancının geçen bölümde tartıştığımız türden bir krize müdahale durumunda ortaya çıkabilir.* (*ç.n.: Yazar "Lies in a Crisis" adlı bir önceki bölümde ölüm-kalım anları olarak görülen kriz anlarında, örn. sağlık, ölümle tehdit edilme gibi, masum bir yaşamın korunmasına yönelik olarak söylenen yalanları değerlendirmektedir.) Yine böyle bir yalan da sırf yalancıya söylendiği için mazur görülen bir yalan değildir.

Genellikle kullanılan üçüncü bir mazeret, karşılık verme duygusuyla yakından bağlantılıdır. Yalancılara yalan söylemek dürüst insanlara yalan söylemekten daha doğal gelir. İnsanın kendisine yalan söylenmesinin nasıl bir şey olduğu gösterilerek yalancıya bir ders verme arzusu vardır.* (**Bu mazeret genellikle öç alma ile "birisine ders vermek" anlamında eğitim duygusunun birbirine karışmasıdır**). Buradaki mazeret, böyle bir iade yoluyla bir yarar sağlanacağı yolundadır. Yalancının yalnızca kendisine güvenilme hakkını yitirmekle kalmadığı, güven duygusunu da zedelediği ileri sürülür. Davranışının nelere yol açtığını kavrayabilirse, başka bir deyişle aldatılma duygusunu paylaşabilirse yalancı da, başkaları da bu durumdan yararlı çıkacaklardır.

Bu görüşün, yalancıların aldatılmasını haklı göstermek için yeterli olmadığı aşikârdır. Çünkü eğer gerçekten yalancıya ders vermek istiyorsanız, bunu dürüst yollarla da yapabilirsiniz. Yani ders vermek için yalan söylemek tek çare değildir. Böyle bir mazeretle elde edilmek istenen şeye ulaşabileceğiniz de kesin değildir. Ders anlaşılmayabilir, hatta algılanmayabilir. Daha çok, kendisine böyle davranılan yalancı herkesin yalan söylediğini düşünerek ona göre davranmakta haklı olduğu fikrine varacaktır. Bu yüzden, ders vermek için yalan söylemek yalnızca yanlış değil, dürüstlükten nasibini almadığı düşünülen insanları destekleyen bir davranış olur. Çocuklar, düşüncesizler, kafası karışıklar, mitomanyaklar dürüst davranışı ancak başkalarının dürüstlüklerini görerek öğrenebilirler, bunun tersi işe yaramaz.

Consentius, sapkın olduğu belli olanları aldatabilmek için dördüncü bir gerekçe daha ileri sürüyordu. Onun amacı karşılık vermek veya ders vermek değildi. Yalan söylemekle, en yüce değer olarak gördüğü doğruluk ilkesine hizmet edeceğini düşünüyordu. Bu amaca iki yolla varılabilirdi. Öncelikle Priscillian yanlılarının yalan maskesini düşürmek istiyordu, hem dinle ilgili görüşlerinin yanlışlığını hem de kendilerini korumak için söyledikleri yalanları

ortaya çıkartmak istiyordu. Bunu yaparak kendi gerçek imanına bağlılığını gösterecek ve düşmanlarını bozguna uğratacak veya zayıflatacaktı.

Bu iddiaya Augustine'in cevabı çok sert oldu:

Peşinde olduğumuz bu en büyük avımıza yalan söyleyerek onların iddialarını desteklediğini görmüyor musun? Sen kendin de gösteriyorsun, bu tamamıyla Priscillian'cılarının görüşüdür. Bu görüşü Scripture'dan* (*ç.n.: *Scripture: Kitab-ı Mukaddes, İncil*) kanıtlar göstererek geliştirirler. Patrikleri, Peygamberleri, İsa'nın Havarilerini, melekleri ve hatta Yüce Efendimiz İsa'yı bile örnek göstermeye cüret ederek onların yaptıkları gibi yalan söylemeye teşvik ederler yandaşlarını. Güya hatalarının doğruluğunu ancak Hakikatin yalan olduğunu söyleyerek ispatlayabileceklerini sanırlar. Bunların taklit edilmesi değil yalanlarının yüzlerine vurulması gerekir⁵

Augustine'in de gösterdiği gibi, yalancılara yalan söylemenin mazereti olarak doğruculuğu öne sürmek pek sağlam bir gerekçe gibi görünmüyor. Tıpkı intikam almak veya karşılık vermek üzere hakkaniyet arayışının ve yarar elde etmenin öne sürülmesinde olduğu gibi, doğruculuk için de yalancılara yalan söylemenin haklılığı böyle ileri sürülemez. Ancak bu tür yalanların daha mazur görülebileceği bir durum vardır. Yalancıyla aldatılan arasında aldatmacalı ilişkinin yaşanması konusunda karşılıklı bir anlaşma varsa yalan sorun olmayabilir.

Karşılıklı Aldatmaca

Bölümün başında alıntı yaptığımız Shakespeare'in sonesi çok tanıdık, biraz da acıklı bir insanlık durumudur. İki insan ne yaptıklarının farkında olarak birbirlerini aldatırlar, maskelenen durumla yüz yüze gelmek yerine aldatmacayı sürdürmeyi tercih ederler. Her biri, ötekinin sergilediği pohpohlama ve güvene inanıyormuş gibi yapar:

Yalan söyler dururuz, ben ona, o da bana:
Tatlı dille sararız ayıbımızı yalana.⁶

Arkadaşlıkların, ailelerin çoğunda yanılısamaları besleyen böyle karşılıklı bir anlayış hüküm sürer. Yüzleşmenin acı verdiği anlardan söz edilmez, herkes gerektiğinde karşısındakine destek vermeye hazırdır. Bu tür bağlılıklar bazen gönüllü olarak kurulur ama çoğu zaman da katlanmak acı verir, her şeye yeniden başlamak ise neredeyse mümkün değildir.

Aldatmanın böylesi, partnerlerin kuralları bilip ona göre oyun oynamalarına benzer. Bir nevi sözleşme gibidir. Bu anlaşmada herkes neler yapabileceğinin, neler elde edebileceğinin açıkça farkındadır. Poker oyunu böyle bir anlaşmayla oynanır. İçinde güven, güvensizlik, pazarlık ve kumar olan bir karışımdır. Karşılıklı aldatmacalar poker gibi kısa süreli olabileceği gibi süresi belirsiz de olabilir. Ortaya konan bahis önemsiz de olabilir, yüksek de. En iyi haliyle gönüllü ve açıkça kabullenilen, istendiği zaman da sona erdirilen bir durumdur bu. Ancak bu şekilde aldatmacanın yol açabileceği olumsuzlukların üstesinden gelinebilir.* (* **Burada aldatmacayla şiddet arasında bir karşılaştırma yapabiliriz. Boks maçı, insanların kendi iradeleriyle karşılaşmalarıyla başlar ve üzerinde anlaşma sağlanmış belirli koşullar çerçevesinde sona erer. Düelloya insan kendi isteğiyle girer ama genellikle hiç olmazsa bir taraf için toplumsal bir mecburiyet söz konusudur. Bir karşılaşmaya bir kez girildi mi, ancak büyük zorluklarla terk edilebilir. Son olarak da bir saldırı kurbanın serbestçe girmediği, zorla karşı kuvvet kullanmadan da içinden çıkılamayan bir durumdur.**)

Ancak bazı karşılıklı aldatmacaların ideal bir anlaşma sergilediği söylenebilir. Aslında bazıları, yalancıların öyle adlandırmasına, çoğunlukla da öyle olduğuna inanmasına rağmen anlaşma bile değildir. Örneğin ölmekte olan veya kronik hasta olan kişilere yalan söyleyenler "nasıl olsa ölmekte olduğunu bildiğimi biliyor" diyerek daha dürüst konuşma zorunluluğundan kaçmayı tercih ederler. Bu her iki tarafı da kısıtlayıcı bir durumdur. Özellikle hasta, doğru bilgiye ulaşmada daha güvencesiz durumda olduğu için kısıtlanmıştır. Öte yandan eğer hasta, cesaret kırıcı kötü haberlerin kendisine iletilmemesi talebinde bulunursa, herkesin ortak görüşü doğrultusunda böyle bir anlaşma sağlanabilir. Her zaman olduğu gibi en zor durum da, hastanın doğruları duymak istemediğini düşünüp de yasak bölgeye girmekten korkulduğu için, bunu hastaya sormaya cesaret edememe halidir.

Bazı pazarlık durumlarında, örn. alıcı-satıcı, savunma-yargı bazen de karı-koca ilişkilerinde böyle karşılıklı aldatma rolleri oynarız. Pazarda mal satarken yanlış beyanlarda bulunulması alışılmış bir durumdur. Alış-veriş sırasında herkesten iyi niyet beklemek pek akıllıca olmaz. Alıcılarla satıcılar bilerek ve isteyerek pazarlık yaparken, verebileceği son fiyatın bu olduğunu veya güya artık malla ilgilenmediğini söyleyerek yaptıkları abartmalarla karşılarındakini yanıltarak aldattıklarını pek de söyleyemeyiz. Her iki taraf da oyunun kurallarını kabullenmiştir çünkü.

Taraflardan biri ya da her ikisi de pazarlığa gönüllü olarak katılmıyorsa veya aldatmacaya meydan veren koşullardan eşit olarak haberdar değillerse sorun çıkar. Yalancılar genellikle gönüllü olarak karşılıklı bir pazarlık yapıldığını öne sürerek yalanlarına mazeret göstermeye çalışırlar. Örneğin bir fabrika sahibi, gelecek seçimi sendika kazanırsa makinelerin duracağını söylemekle yalan bir beyanda bulunuyor olabilir. Böyle bir aldatmaca karşılıklı anlaşmalı-pazarlık olarak adlandırılmaz. İşverenin oynadığı "oyunun kurallarından" işçilerin tam olarak haberi yoktur çünkü. İşçiler, işverenin aldatmasına karşılık vermek için de oldukça dezavantajlı durumdadırlar. Ayrıca kendilerine söylenenin kandırmaca olduğunu bilseler dahi gidebilecekleri başka bir iş olanağı yoksa pazarlık etme durumunda olmayabilirler.

Sendika oluşturulurken genellikle bu aldatma olasılığı göz önüne alınır, patronun örneğin yüzde on maaş zammında ısrar ederlerse makinelerin duracağı yolunda bir yalan beyanda bulunabileceğini taraflar düşünürler. Sendika pazarlık masasında aldatmaca tehditlerde bulunarak karşılık verebilir. Ama iki taraf da oyunun kurallarını bildiği halde, bu kuralları uygulamaya razı olmayabilir. Ne pazarlığı terk etme ne de, konuşulmayan kuralları değiştirme özgürlükleri vardır.

Bu örneklerin gösterdiği gibi, pazarlıktaki ve alış-verişteki aldatmacalar her zaman oyundaki gibi karşılıklı ve özgürce kabullenilmiş aldatmacalar değildir. Buna rağmen, aldatmacaya razı olmayan kişilerin yanıltıldığı başka olaylara yol açabileceği ve kişiler birbirlerine zarar vermediği halde bu durumun yalancıların kendilerini etkileyebileceği ileri sürülebilir. Bir kez daha oyunlardaki yalan ve blöf benzetmesi işe yarayabilir. Bu tür oyunların çoğunda sınırlar belirlidir. Oyuncular kiminle, neyi, hangi kurallarla oynadıklarını bilirler. Belli pazarlık durumları açıkça diğer durumlardan farklıdır. Ama hepsi değil. Bu açık olmayan durumlarda aldatmacanın ne zaman olup ne zaman olmaması gerektiğini, kimin gönüllü katılımcı olup olmadığını ve "kuralların" nereye kadar aldatmacaya izin verdiğini anlamak zordur.

Aldatmacı pazarlığı fazla ileri götürenler için bu tür zorluklar artar. Makul sınırları aşım hata yapma derecesine girdiklerini fark etmeyebilirler. Kuralların aldatmacaya izin verdiği koşulların çizgisinin çok belirgin olmadığı durumlarda aldatmaca taktikleri ilişkinin başka boyutlarına da kayabilir. Sonuçta, pazarlığın kendisi zararsız gibi görünse de, karşılıklı anlayışa dayandığı kabul edilen aldatmacanın katılımcılarını olumsuz yargılara ve güvenin sarsılmasına götürebilir.

Pazarlık yapmanın ve satıcılığın pek çok çeşidi, kabul edilmiş gibi görünen olayın çerçevesi içinde ve dışında kalan sayısız uygulama biçimleri vardır. Kişisel ölçütleri genellikle günlük yaşam içerisinde belirlenir. Yakınlarda yapılan bir çalışma, işadamlarının işlerinde karşılaştıkları baskılar yüzünden, kişisel ölçütlerinde aldatmacaya daha çok başvurmak zorunda kaldıklarını göstermektedir⁷. Bu araştırmaya göre işadamları "sayıların yönlendirmesi"nin yanı sıra reklamcılıkta, büyük işletmelere, müşterilere ve hükümete bilgi vermede dürüstlüğü'nün bir sorun olduğunu söylemektedirler.

Özetle; yalancının zararsızlığı, bir kriz anının varlığı veya belirli koşullarda karşılıklı rızanın bulunmasının aldatmacayı tek başına haklı gösteremeyeceği gibi, bir kimsenin yalancı olduğu gerçeği de kendi başına, aldatmacanın bir mazereti olamaz. Seçeneklerin gözden geçirilmesi, ahlâki iddiaların dikkate alınması ve halkın genel kabulünün var olup olmadığının hesaba katılması gereklidir. Ancak, kişinin yalan söylemek istediği yalancı zarar verici durumdaysa denge yine bozulabilir. Bu kez yalan söylenen kişi yalancı olduğu için değil, tehdit yönelten bir kişi olduğu için. Buraya kadar ciddi bir zararın önlenmesi amacıyla, bir zorlamaya karşılık vermek anlamındaki yalancının haklı görülebileceğini işledik. Şimdi de zarar vermesinden korkulanlara, muhaliflere ve tehdit gibi görülen kimselere yalan söyleme konusunu ayrıntılı işlemek istiyorum. Çünkü bir tehdit olduğuna inandıkları için Consentius ve Nixon düşmanlarına yalan söylemeyi haklı görüyorlardı. Yalnızca yalancılara karşılık vermek, yalancıları kızdırtmak veya gerçek olduğuna inandıkları şeylere destek vermek değildi amaçları.

DİPNOTLAR

- 1 Son yüzyıllarla ilgili tartışmalarda gözden kaçtığını düşündüğümüz bir durum belirtisidir bu. Örneğin, Hannah Arendt gibi çok okunan bir yazar, "*Truth and Politics*" ("*Hakikat ve Siyaset*") yazısında, Zerdüştçülük dışında büyük dinlerin hiç birisinde yalancılığa ölümcül günahlar arasında yer verilmediğini, yalan söylemenin ancak puritan ahlâkçılığın yükselmesiyle ciddi suç olarak görüldüğünü ileri sürebilmektedir (Peter Laslett ve W.G. Runciman, (der.) *Philosophy, Politics and Society*, 3.cilt [New York: Barnes and Noble, 1967], s.108).
- 2 Augustine, "*Against Lying*", ss.125-26.
- 3 Karşılaştırma için Bkn. Benjamin Spock, *Baby and Child Care* (New York:Pocket Books, 1976), s.355.

- 4 Hediye vermek ve almakla ilgili karmaşık ritüeller için Bkn. Marcel Mauss, *The Gift* (New York: W.W. Norton & Company, 1967).
- 5 Augustine, "Against Lying", 2. Bölüm.
- 6 Christopher Ricks İngilizce'de çok kullanılan "lie (yalan) ve lie (vaziyet)" sözcük oyununu tartışıyor, "Lies", *Critical Inquiry*, Sonbahar 1975, ss.121-42.
- 7 Steven N. Brenner ve Earl A. Molander, "Is the Ethics of Business Changing?," *Harvard Business Review* ", 55 (Ocak-Şubat 1977): 57-71.

Not: Çevirmen Notları İtalik Asteriksle (*ç.n.) Metin Yanında Verilmiştir. N.T.